

Artur Janczuk

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

ORCID ID: <https://0000-0003-1616-6446>

e-mail: aj104044@doktorant.sgh.waw.pl

Dyplomacja publiczna w wybranych dokumentach koncepcyjnych Federacji Rosyjskiej w latach 1991–2016

Wprowadzenie

Nie ulega wątpliwości, że ostatnie dekady coraz bardziej dezaktualizują modele potencjału, które były stosowane w stosunkach międzynarodowych w XX stuleciu. Już wcześniej – za sprawą postępów w dziedzinie broni masowego rażenia – stało się jasne, że wskaźniki bazujące na wielkości populacji, produkcji stali czy wydobycia węgla nie oddają potęgi państw. Okres po zakończeniu zimnej wojny unaoczniał jednak ogromną rolę jeszcze jednego elementu, determinującego międzynarodowy układ sił – informacji (w szerokim znaczeniu). Jej rola w realizacji interesów państw była znaczna i znana już wcześniej – chociażby tzw. operacje typu *smart power*, pomimo że nazwano je tak dopiero na przełomie XX i XXI w., na dużą skalę jednak były prowadzone przez mocarstwa już na początku poprzedniego stulecia – ale dopiero wraz z rozwojem technologii komunikacyjnych i nowych mediów, ze skrajną demokratyzacją debaty publicznej i z niespotykanym dotychczas postępem globalizacji, *soft power* stała się tak istotnym składnikiem potencjału państwowego. Innymi słowy, specyfika ładu późnowestfalskiego nadała nowe znaczenie uwarunkowaniu w postaci percepcji aktora przez jego środowisko. Można wręcz zaryzykować stwierdzenie, że wysunęła je na pierwszy plan.

Federacja Rosyjska niewątpliwie w pełni zdaje sobie sprawę z tego faktu – tendencja do szerokiego uwzględniania roli informacji w polityce zagranicznej i obronnej tego państwa jest tak dobrze znana komentatorom, że doprowadziła do pojawienia się niezbyt dokładnego – ale znamiennego – publicystycznego konceptu „doktryny Gierasimowa”¹. Pozycja działań informacyjnych w planowaniu polityki zagranicznej Rosji nie powinna zresztą zaskakiwać – nie tylko tendencja ta w prostej linii przedłuża dziedzictwo

¹ Por.: M. Galeotti, *In Moscow's Shadows. Analysis and Assessment of Russian Crime and Security*, [online], <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>, „The Gerasimov Doctrine and Russian Non-Linear War”, inf. 18 IX 2020.

Związku Radzieckiego, ale też stanowi wynik strategii uzupełniania „miękką siłą” niedostatków potencjału, z których elity rosyjskie zdały sobie sprawę w okresie załamania lat dziewięćdziesiątych XX wieku i wczesnych dwutysięcznych. Fakty te czynią zresztą analizę dyplomacji publicznej Rosji szczególnie interesującą – pozwalają prześledzić, jak techniki opracowane dziesiątki lat wcześniej i dokładnie przetestowane na przestrzeni kilku dekad zmodernizowano, dostosowując je do realiów globalizacji i informatyzacji – i jak, tym sposobem, wytworzono skuteczne narzędzia oddziaływania informacyjnego i psychologicznego. Analiza najważniejszych dokumentów strategicznych i aktów prawnych pozwala uzyskać wgląd w proces, w ramach którego wpraw rosyjscy decydenci polityczni zdali sobie sprawę z korzyści płynących z zastosowania tego rodzaju metod, następnie przeformułowali wcześniejsze praktyki na potrzeby współczesności, i wreszcie – opracowali techniczne ramifikacje praktycznego wykorzystania przez Rosję *soft power* w stosunkach międzynarodowych. Dodatkowo dokumentacja ta ma znaczenie podwójne – nie tylko bowiem wyznacza kierunek i plan działań (określa co i jak decydenci chcą przekazać środowisku), ale też sama stanowi element komunikacji strategicznej (decydenci mówią do zagranicznych społeczeństw przez nią).

Poniższą analizę przeprowadzono w podziale na okresy do i od 1999 r. – periodyzację taką zastosowano, ponieważ wydaje się, że rok 1999 stanowi moment nie tylko formalnej zmiany składu osobowego ekipy rządzącej, ale i – wraz z nią – przekształcenia podejścia do pozycji i roli Federacji Rosyjskiej w systemie międzynarodowym. Przeprowadzone badanie zdaje się zresztą potwierdzać tę obserwację (zmiana optyki wyraźnie jest widoczna w przytaczanych w dalszej części artykułu dokumentach). Dobór poddanych analizie tekstów został z kolei oparty na ich randze w procesie planowania na szczeblu centralnym (konceptje i doktryny) oraz roli w implementacji założeń strategicznych (akty prawne). Wyjątkiem jest tzw. deklaracja białowieska – niemogąca jeszcze, siłą rzeczy (ze względu na dynamiczny, stosunkowo nieprzewidywalny charakter zachodzących wówczas przekształceń), regulować wdrażania założeń polityki zagranicznej; za to stanowiąca dokument otwierający historię Federacji Rosyjskiej w dzisiejszym kształcie i jako taka wyznaczająca kanon (deklarowanych) wyjściowych założeń na temat ładu międzynarodowego oraz przyszłości Rosji i regionu, reprezentatywnych dla narracji rosyjskiej początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

1. Dyplomacja publiczna

Przyjmuje się, że jest to forma komunikowania międzynarodowego lub **nowy typ dyplomacji**, zasadniczo charakteryzujący się tym, iż odbiorcą komunikatu jest publiczność rozumiana jako społeczeństwo („publiczność – obywatele [drugiego państwa]”, „publiczność – konsumenci”), a nie jedynie struktury władzy (rządu *sensu largo*). Zwyczajnie komunikowanie tego rodzaju odbywa się przy pośrednictwie środków przekazu².

² B. Ociepka, *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013, s. 69–70; eadem, *Dyplomacja publiczna jako forma komunikowania międzynarodowego*, [w:] *Dyplomacja publiczna*, red. eadem, Wrocław 2008, s. 99.

Na zacytowanie niewątpliwie zasługuje definicja autorstwa Dariusza Ostrowskiego: „[Dyplomacja publiczna to – przyp. aut.] całość działań państwowych aktorów działających w sferze polityki zagranicznej, skierowanych do zagranicznej opinii publicznej i służących wzmocnieniu miękkiej siły państwa, na rzecz którego działają. Aby osiągnąć ten cel, stosują instrumenty z dziedziny »public relations«, działają na rzecz tworzenia sieci i stosują zagraniczną politykę kulturalną”³.

Na podstawie powyższej definicji można wyróżnić wiele elementów stanowiących o istocie dyplomacji publicznej:

1. Jej podmiotem są aktorzy państwowi (w sposób charakterystyczny dla dyplomacji w tradycyjnym znaczeniu; jakkolwiek założenie to nie jest pozbawione kontrowersji).
2. Jej docelowym odbiorcą jest opinia publiczna za granicą (nazywana także „publicznością” lub „obywatelami”), a ewentualne oddziaływanie na rządowe procesy decyzyjne odbywa się za jej pośrednictwem.
3. Jej ostatecznym celem jest zwiększenie miękkiej siły (*soft power*) państwa, także jeżeli odbywa się to jedynie za pośrednictwem wzmacniania jej składowych.

Definicja ta zawiera, jak się zdaje, otwartą listę pól, z których dyplomacja publiczna czerpie swoje narzędzia („stosują instrumenty z dziedziny *public relations*, działają na rzecz tworzenia sieci i stosują zagraniczną politykę kulturalną”).

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej nie definiuje dosłownie i jednoznacznie dyplomacji publicznej, ale obraz jej istoty, wyznawany przez ten organ, możliwy jest do wyinterpretowania z materiałów Federalnej Agencji ds. Wspólnoty Niepodległych Państw, Rodaków Mieszkających za Granicą i Międzynarodowej Współpracy Humanitarnej (*Rosstrudnicestwa*) – w których można przeczytać, że dyplomacja publiczna to „działalność organizacji państwowych i niepaństwowych mających na celu rozszerzenie międzynarodowego wpływu państwa na opinię publiczną”, przy czym zadania te są przedstawiane w kontekście *soft power* oraz potencjału Rosji (w tym zakresie diagnozowanego obecnie jako znaczny, m.in. dzięki koncepcji „świata ruskiego”)⁴. Pojmowanie istoty dyplomacji publicznej przez rosyjskich twórców polityki zagranicznej nie odbiega od ogólnie przyjętego poglądu na to zjawisko – zarówno pod względem listy podmiotów (państwowych i niepaństwowych *sensu stricto*, ale uzależnionych od państwa, przynajmniej w tej konkretnej sprawie – co wynika ze specyfiki aktora), jak i tożsamości odbiorców (zagraniczna opinia publiczna oraz, w przypadku innej kategorii komunikatów, twórcy i zaplecze rosyjskiej polityki zagranicznej – ale tylko wówczas, kiedy służy to podnoszeniu wydajności prowadzenia dyplomacji publicznej) oraz celu finalnego (kreowanie wizerunku państwa, a w sposób dorozumiany – wzmacnianie *soft power*). Rosyjski sposób definiowania dyplomacji publicznej jest zatem zbieżny z wcześniej przytoczonym sposobem definiowania, a katalog możliwych

³ Eadem, *Miękka siła i dyplomacja...*, s. 69.

⁴ Por.: *Росотрудничество*, [online], <http://www.rs.gov.ru/ru/activities/4>, «Общественная дипломатия», inf. 20 IX 2020.

działań w pełni pokrywa się z tradycyjnym repertuarem dyplomacji g2p (tradycyjna dyplomacja publiczna *government to people* – „rząd do publiczności [vel obywateli – przyp. aut.]” – w której podmiotem są struktury państwowe) oraz p2p (nowa dyplomacja publiczna *people to people* – „obywatele do obywateli” – w której podmiotem jest społeczeństwo).

2. Dyplomacja publiczna w dokumentach koncepcyjnych

2.1. Do roku 1999

W momencie powstania nowego państwa Rosja stanęła w obliczu wielu problemów i kwestii wymagających podjęcia wymiernych kroków w celu zagwarantowania interesów Federacji. Główne dokumenty, z których wynika sposób realizacji dyplomacji publicznej Rosji, wchodzą w skład opracowywanych od pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku koncepcji polityki zagranicznej – chociaż w praktyce XXI wieku widoczne stały się związki tej gałęzi działalności również z doktrynami obronnymi. Pozostałe materiały mają charakter niejako pochodny, a z założenia stanowią przedłużenie idei i percepcji stojących za założeniami prezentowanymi w koncepcjach.

Pierwszym spośród tego typu dokumentów, zawierającym *expressis verbis* ogólne nakreślenie przyszłego kierunku polityki rosyjskiej – przynajmniej w warstwie deklaratoryjnej – jest tzw. deklaracja białowieska – w kontekście RFSRR uznawana za punkt zwrotny, oznaczający rozpoczęcie trójzłoty od modelu radzieckiego do formuły samodzielnej państwowości rosyjskiej. Porozumienie to zawierało m.in. wzmianki odnoszące się do przyjaznych stosunków pomiędzy stronami oraz pogłębiania współpracy i przyjaźni przy uwzględnieniu interesów sygnatariuszy, umieszczone obok potwierdzenia przywiązania do dorobku Organizacji Narodów Zjednoczonych i Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz powszechnie uznawanych zasad prawa międzynarodowego – takich jak nienaruszalność granic, gwarancje integralności terytorialnej i powstrzymanie się od ingerencji w sprawy wewnętrzne. W szczególności na wymienienie zasługują jednak stwierdzenia dotyczące:

- 1) wielostronnego poszanowania praw i wolności natury m.in. kulturalnej (art. 2);
- 2) ochrony tożsamości etnicznej, kulturowej, religijnej i językowej mniejszości etnicznych w celu zapewnienia ich „[możliwości] ekspresji, zachowania i rozwoju” (art. 3);
- 3) utrzymywania „obustronnie korzystnej” współpracy kulturalnej, edukacyjnej, naukowej „oraz na innych polach” przy zachowaniu równości stron (art. 4)⁵.

Jednocześnie w porozumieniu zawarto stwierdzenia odwołujące się do historycznych więzów istniejących pomiędzy stronami, niejako predestynujących je do ścisłej

⁵ Cvce.eu, [online], https://www.cvce.eu/en/obj/soglasheniai_o_sozdanii_sodruzhestva_nezavisimyh_gosudarstv_minsk_8_dekiabria_1991_goda-ru-d1eb7a8c-4868-4da6-9098-3175c172b9bc.html, «Соглашение о создании Содружества независимых государств (Минск, 8 декабря 1991 года)», inf. 18 IX 2020.

współpracy. Ze względu na wspólnotę doświadczeń oraz powiązania tak w sferze kultury i polityki, jak gospodarki i bezpieczeństwa, deklaracja tworzyła Wspólnotę Niepodległych Państw, wraz z jej mechanizmami koordynacyjnymi – obejmującymi m.in. prowadzenie polityki zagranicznej (art. 7)⁶.

Deklarację białowieską należy postrzegać w kontekście szerszego interesu rosyjskiego, jakim stało się – w obliczu rozpadu ZSRR – powstrzymanie tendencji odśrodkowych w przestrzeni poradzieckiej⁷. Innymi słowy w obliczu ryzyka całkowitej utraty wpływów na terenach dotychczas w całości, praktycznie, bezpośrednio i w sposób absolutny kontrolowanych przez Moskwę, na pierwszy plan wysunął się interes utrzymania maksymalnego możliwego stopnia kontroli nad byłymi republikami radzieckimi.

W tym okresie – niezależnie od głównego źródła motywacji – podkreślano zatem przywiązanie do wartości niejednokrotnie postrzeganych jako „zachodnie”. Sam skład ich katalogu jest niedookreślony i pojmowany bywa instynktownie – różni autorzy wskazują na rolę takich elementów, jak racjonalizm, sekularyzm, praworządność, pluralizm i demokracja przedstawicielska, ale również na demokrację liberalną i paradygmat wolnorynkowy⁸. W sensie ogólnym podejście to stanowiło w tym okresie preferowane zabarwienie wizerunku Federacji Rosyjskiej zagranicą, a zwłaszcza w państwach zachodnich. Niejednokrotnie przytaczany wyraz tej tendencji stanowią stwierdzenia Michaiła Gorbaczowa, wygłaszane od 1987 r. i wyznaczające tok myślenia obowiązujący w początkowym okresie transformacji – odnosiły się do koncepcji tzw. „wspólnego domu europejskiego”, opartej na przeświadczeniu o stabilizującym i deeskalującym, a więc odsuwającym groźbę wojny, oddziaływaniu zacieśniania więzów, m.in. społecznych, kulturalnych i gospodarczych, przy zachowaniu odrębnej tożsamości narodów Europy⁹. Tom Casier przywołał ponadto proces stopniowego doprecyzowywania tej koncepcji przez samego M. Gorbaczowa, które w roku 1989 osiągnęło wymiar narracji o „całościowej współpracy” – z wyszczególnionymi m.in. wymiarami więzów ekologicznych, humanitarnych i kulturalnych. Zdaniem tego autora, powiązanie tej wizji z polem dyplomacji publicznej jest o tyle istotne, że pierwotnie koncepcja ta – ze względu na ogólnikowy charakter – pełniła głównie funkcję wizerunkową w kontekście przekształceń w formule funkcjonowania ZSRR i późniejszej transformacji Rosji¹⁰; dodatkowo, jak można dodać, trudno wyobrazić sobie wykorzystanie rozwiązań związanych ze współpracą kulturalną, a obliczonych na wzmacnianie bezpieczeństwa i stabilności

⁶ *Ibidem*.

⁷ Por.: W. Baluk, *Wstęp*, [w:] *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa krajów Wspólnoty Niepodległych Państw*, red. idem, Wrocław 2008, s. 5–6.

⁸ Por.: S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997, s. 88–93; R. Zenderowski, K. Cebul, M. Krycki, *Międzynarodowe stosunki kulturalne*, Warszawa 2010, s. 110; F. Fukuyama, *Koniec historii*, Kraków 2009, s. 46, 78–80.

⁹ *European Navigator. La référence multimédia sur l'histoire de l'Europe*, [online], <https://web.archive.org/web/20070927220033/http://www.ena.lu/?doc=11160>, „Address Given by Mikhail Gorbachev to the Council of Europe”, inf. 18 IX 2020.

¹⁰ T. Casier, *Gorbachev's „Common European Home” and its relevance for Russian foreign policy today*, „Debater a Europa” 2018, nr 18, s. 20–21.

regionu, bez wykorzystania instrumentów z zakresu budowania relacji przy użyciu mechanizmów dyplomacji publicznej.

W roku 1993, zgodnie z procedurą tworzenia dokumentów strategicznych, przyjęto dokument zatytułowany *Główne założenia koncepcji polityki zewnętrznej Federacji Rosyjskiej* (*Основные положения концепции внешней политики Российской Федерации*), stanowiący pierwszą próbę holistycznego nakreślenia zamierzeń programowych rosyjskich władz w sferze stosunków międzynarodowych – na jego podstawie opracowano pierwszą (1993) koncepcję polityki zagranicznej Federacji. Zasadnicza jej część skupiała się na poszukiwaniu nowej tożsamości i miejsca w systemie międzynarodowym – „odrodzenia Rosji jako państwa demokratycznego i wolnego”, „włączonego w społeczność międzynarodową w charakterze supermocarstwa”. Jak zauważyła Oksana N. Szkapiak, sformułowania zawarte w tym tekście świadczą, po pierwsze, o świadomości znajdowania się w fazie przejściowej, po drugie – o wizji uczynienia Rosji z powrotem potęgą gospodarczą, militarną i polityczną. Dążenie to znalazło swój wyraz w podstawowych elementach charakteryzujących przyszłą politykę rosyjską, jakie przyjęli autorzy¹¹:

- 1) pragnienie odnowienia kształtu (oczyszczenia) stosunków z innymi państwami;
- 2) żądanie oparcia tych stosunków na zasadach równości i wzajemności;
- 3) kształtowanie stosunków z państwami „dalszej zagranicy” w duchu partnerstwa i podejścia sojuszniczego;
- 4) dążenie do zagwarantowania odpowiedniego dla mocarstwowego statusu Rosji miejsca w światowym układzie sił i procesach wielostronnych¹².

O ile w warstwie deklaratoryjnej stanowisko to niewątpliwie wydaje się uwzględniać zasadę suwerennej równości państw – z ewentualnym wyłączeniem obszaru tzw. rosyjskiej „bliskiej zagranicy” – i inne reguły uważane w Europie Zachodniej i Ameryce Północnej za kluczowe, o tyle w następnych latach okres ten był przez elity rosyjskie w ogólnym rozrachunku postrzegany jako faza polityki „serwilistycznej” wobec państw zachodnich¹³. Jak zresztą stwierdził Marcin Kaczmarski, wspólnota wartości stanowiła uwarunkowanie rywalizacji z USA, której stawką było zachowanie równowagi pozycji obu państw¹⁴ – w tym sensie była zatem odpowiedzią na konieczność funkcjonowania Rosji w systemie podlegającym okcydentalizacji w sferze aksjologicznej, którego to procesu Federacja Rosyjska nie była w stanie zahamować ani kształtować przy wykorzystaniu dostępnych jej środków; musiała zatem przyjąć taktykę adaptacji – w tym

¹¹ О.Н. Шкапяк, *Концепции внешней политики Российской Федерации 1993, 2000 и 2008 годов: сравнительный анализ*, «Вестник КазНУ. Серия международные отношения и международное право», 2011, nr 55, s. 9–10.

¹² *Ibidem*.

¹³ J.J. Matuszewska, *Trzy światy. Modele polityki zagranicznej Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych i Rosji*, Warszawa 2010, s. 213–214.

¹⁴ M. Kaczmarski, *Polityka Rosji wobec Unii Europejskiej*, „Centrum Stosunków Międzynarodowych. Raporty i Analizy” 2005, nr 8, s. 3.

prowadzić narrację w duchu akceptowanym przez zasadniczą część zachodniej społeczności międzynarodowej.

Z kolei podpisana w tym samym roku Karta Wspólnoty Niepodległych Państw powtórzyła w preambule deklarację przywiązania do dorobku KBWE oraz zapisów Karty Narodów Zjednoczonych, jak i do prymatu prawa międzynarodowego, a jednocześnie zawierała powołanie na wspólne dziedzictwo państw byłego ZSRR, wraz z zapewnieniem o dążeniu do dynamicznego rozwoju społecznego i gospodarczego. Obok elementów powtórzonych za deklaracją białowieską umieszczono w niej jednak następujące, zasługujące na odnotowanie, elementy:

- 1) deklarację dążenia do kooperacji m.in. „ekologicznej, ekonomicznej i humanitarnej” oraz „rozwoju ekonomicznego i społecznego” (art. 1 i 3);
- 2) wyartykułowanie roli środków budowy zaufania w utrzymaniu pokoju (art. 1);
- 3) wyznaczenie celów obejmujących m.in. rozbrojenie, w tym w zakresie broni masowego rażenia (art. 2);
- 4) ujęcie znaczenia swobody komunikacji, kontaktów i podróży pomiędzy terytoriami państw-stron (art. 2);
- 5) zobowiązanie państw członkowskich WNP do współpracy m.in. w zakresie budowy „wspólnej przestrzeni informacyjnej” oraz wdrażania wspólnych programów „naukowych [...], edukacyjnych [...], kulturalnych i sportowych” (art. 19);
- 6) ustanowienie języka rosyjskiego językiem oficjalnym Wspólnoty (art. 35)¹⁵.

Zawartość Karty zatem nie tylko świadczy o duchu, w jakim strony chciały komunikować się ze sobą i światem zewnętrznym we wczesnym okresie transformacji, ale także stwarza podstawy do działania dyplomacji publicznej:

1. Oficjalnie przypieczętowano symbolicznie pozycję języka rosyjskiego w regionie.
2. Zobowiązano państwa-strony opisywanej umowy do rozwijania m.in. takich form współpracy, które w naturalny sposób stworzyły przestrzeń nie tylko dla ograniczania ryzyka eskalacji konfliktów przy pomocy dyplomacji publicznej (budowanie relacji), ale również otworzyły naturalne pole dla prac w zakresie komunikacji g2p, z elementami formuły p2p, np. przez dyplomację sportową, pomoc humanitarną czy programy kulturalne.
3. Zapewniono formalną swobodę kierowania przekazów medialnych i komunikatów w innej formie na tereny zagraniczne – po pierwsze dzięki swobodzie komunikacji i utrzymywania kontaktów; po drugie – na zasadzie „wspólnej przestrzeni informacyjnej” („общего информационного пространства”¹⁶).

¹⁵ United Nations, [online], <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201819/volume-1819-I-31139-English.pdf>, „Charter of the Commonwealth of Independent States (with declaration and decisions). Adopted at Minsk on 22 January 1993”, inf. 18 IX 2020.

¹⁶ Единый реестр правовых актов и других документов Содружества Независимых Государств, [online], <http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=187>, «Устав Содружества Независимых Государств», inf. 18 IX 2020.

Ta ostatnia forma współpracy miała stanowić odpowiedź na więzy kulturowe oraz wspólnotę doświadczeń i środowiska (wewnętrzne i zewnętrzne) wśród społeczeństw byłych republik radzieckich, w obliczu rozczłonkowania sowieckiego systemu medialnego – stanowiło to zagadnienie szczególnie istotne w kontekście przekształceń społecznych, zachodzących w latach dziewięćdziesiątych XX wieku pod wpływem poszerzającego się i dynamizującego dostępu do informacji wraz z jej rosnącą rolą w polityce, gospodarce, zarządzaniu i innych dziedzinach, w tym życiu codziennym. W związku z tym dopatrzono się pola dla wspólnego interesu państw członkowskich. Zamierzano zatem formalnie skonstruować system posiadający zagregowany i szeroko dostępny ośrodkom krajowym zbiór informacji, charakteryzujący się powiązaniem struktur krajowych mediów masowych oraz implementacją mechanizmów umożliwiających obywatelom państw WNP dostęp do tych zasobów. Jak jednak w 2015 r. skonstruowała Tatiana A. Poddubskaja, pomimo faktycznego podjęcia pierwszych kroków jeszcze przed powstaniem Karty WNP – bo pod koniec 1991 r. – i pomimo wytworzenia znaczącej objętości uregulowań i dokumentacji, wdrażanie tego projektu natknęło się na przeszkody, które okazały się niemożliwe do przekroczenia w ciągu następnych dekad¹⁷. Zaliczyć do nich można m.in. nakładanie się na tę problematykę rozbieżności natury politycznej, zawód samą formułą WNP i wynikającą z niego biernością, jak i rolę języka rosyjskiego, niejako marginalizującą języki narodowe, i w związku z tym utrudniającą realizację opracowywanych rozwiązań (w oficjalnej warstwie koncepcyjnej opartych przecież na autonomii i równowadze interesów)¹⁸. Można więc stwierdzić, że także w tej dziedzinie, w sposób charakterystyczny dla WNP, dysproporcja potencjałów i pozycji na arenie międzynarodowej doprowadziła do rozsynchronizowania interesów państw członkowskich Wspólnoty i obstrukcji procesów integracyjnych. W tym kontekście niewątpliwie znamienne jest to, że na przestrzeni lat Federacja Rosyjska sukcesywnie wspierała formułę wspólnej przestrzeni informacyjnej bez względu na ambiwalentne postawy innych sygnatariuszy Karty.

W podobnej tematyce kwestii, bo odnosząc się do debaty związanej z ewentualną unifikacją Rosji i Białorusi, w 1995 r. Duma Państwowa przyjęła rezolucję, w której między innymi zawarto odniesienia do płynących z takiego kroku dobrodziejstw dla rozwoju i promocji kultury słowiańskiej¹⁹. Akcent ten również wpisywał się w długotrwałą politykę rosyjską – podkreślającą istnienie wspólnej sfery cywilizacyjnej w obszarze byłego ZSRR, a nawet – niekiedy – (niemal) całego bloku wschodniego, w której Federacja Rosyjska jest niejako predestynowana do przewodnictwa. Przekonanie o odrębnej specyfice tego regionu odnosi się do wspólnych elementów politycznych

¹⁷ A.Т. Поддубская, *Проблемы формирования единого информационного пространства в странах СНГ*, «Грамота» 2015, nr 50, *passim*.

¹⁸ Por.: В. Струговец, *Информационная политика СНГ: взгляд в прошлое, перспектива на будущее*, «Власть» 2011, nr 6, s. 119–120; J. Potulski, *Rosyjskie koncepcje geopolityczna jako wyraz poszukiwań formuły imperialnej?*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015, s. 63–64.

¹⁹ A. Žulys, *Towards a Union State between Russia and Belarus*, „Lithuanian Foreign Policy Review” 2005, nr 15–16, s. 149.

i ekonomicznych, ale przede wszystkim do kwestii etnicznych i kulturowych, decydujących m.in. o szczególnej roli języka rosyjskiego i rosyjskiej kultury²⁰. Determinanta ta została wówczas zaprezentowana jako jedna z przesłanek zacieśnienia współpracy z Republiką Białorusi, która to kooperacja ostatecznie miała przyjąć formułę „państwa związkowego”.

W połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku środek ciężkości w narracji Rosji dotyczącej stosunków międzynarodowych zaczął być stopniowo przenoszony na podkreślenie asertywności i znaczenia, zarówno w regionie, jak i na świecie – w tym także bez względu na interesy Zachodu w razie kolizji. Co prawda w 1997 r. zdążono jeszcze podpisać bazowe porozumienie pomiędzy Federacją Rosyjską a NATO dotyczące generalnych norm w relacjach wzajemnych oraz współpracy dla bezpieczeństwa²¹, ale w ocenie Dmitriego Trenina druga połowa tej dekady przyniosła Moskwie raczej konstatację wielu niekorzystnych z punktu widzenia kooperacji uwarunkowań, charakteryzujących wówczas ład światowy: prymat prawa międzynarodowego i instytucji w nim umocowanych, w tym Rady Bezpieczeństwa ONZ, był kwestionowany pośrednio i bezpośrednio (m.in. przez interwencję w Kosowie i zaangażowanie państw zachodnich na Bliskim Wschodzie), a USA – korzystając ze swojej silnej jeszcze pozycji – podchodziły z rezerwą do kwestii równowagi strategicznej (wycofanie z traktatu ABM, rozwój systemów antyrakietowych w Europie), podobnie jak do inicjatyw ograniczających zbrojenia konwencjonalne. W związku z tym obraz powrotu do rywalizacji na linii Wschód–Zachód wyraźnie wyklarował się w świadomości rosyjskich polityków głównego nurtu, a NATO stopniowo zaczęło być postrzegane jako blok o pozycji w ogólnym pojęciu antagonistycznej – jedynie ze zmiennym natężeniem – wobec większej części przestrzeni poradzieckiej²²; w tym bowiem okresie struktury Wspólnoty Niepodległych Państw były już utworzone i skonsolidowane, a więc postrzegane raczej monolitycznie.

2.2. Od roku 1999

W roku 2000 opublikowano drugi z kolei dokument strategiczny, dotyczący rosyjskiej polityki zagranicznej. Już na pierwszych jego stronach znalazły się sformułowania potwierdzające obraz nastrojów rosyjskich elit politycznych w tym czasie: po pierwsze, podkreślono poprawę pozycji Federacji w systemie międzynarodowym w poprzedzającym okresie i wyartykułowano pogląd o jej umiejscowieniu jako mocarstwa, dla którego niezbędne jest wypracowanie pozycji odpowiednio „stabilnej i prestiżowej”, aby licowała ona z zasobami potencjału; po drugie – stwierdzono otwarcie, że rosyjskie próby doprowadzenia do budowy „nowego, równościowego i obustronnie korzystnego” ładu spaliły na panewce. Nie da się również ukryć, że dokument z przełomu wieków różni

²⁰ W. Baluk, *Wyobrażenia nowej Europy Wschodniej*, „Wschód Europy” 2016, t. 2, nr 1, s. 15–16.

²¹ Por.: North Atlantic Treaty Organization, [online], https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25470.htm?selectedLocale=en, „Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation. Summary”, inf. 18 IX 2020.

²² D. Trenin, *Russia's Threat Perception and Strategic Posture*, [w:] *Russian Security Strategy Under Putin: U.S. and Russian Perspectives*, Carlisle 2007, s. 39–40.

się w doborze słów i argumentacji od odpowiednika z roku 1993 – wspomniano bowiem o wiodącej roli systemu ONZ i prawa międzynarodowego w regulowaniu kształtu relacji międzynarodowych, ale na pierwszy plan konsekwentnie wysuwano jednak interesy państwa i społeczeństwa rosyjskiego (w tym bezpieczeństwo i wieloaspektowy rozwój, jak również możliwość wpływania na konstruowanie nowego ładu światowego)²³. Jednym z doprecyzowań tego ostatniego podejścia jest stwierdzenie:

W zakresie struktury tego procesu [ochrony interesów ludności Rosji], wysiłki powinny być przede wszystkim kierowane w stronę realizacji następujących celów:

[...]

Promowania pozytywnej percepcji Federacji Rosyjskiej na świecie, popularyzowania języka rosyjskiego i kultury ludności Rosji za granicą²⁴.

Stwierdzenie to niewątpliwie wiąże się również z przekonaniem o fundamentalnych zmianach, jakie zaszły na świecie wraz z rozwojem technologii informacyjnych, umożliwiających m.in. „rozszerzanie kontaktów międzyludzkich”. Sama dbałość o wizerunek kraju została ujęta jako 5. priorytet rosyjskiej polityki zagranicznej. Szczegółowo działania te miały przyjąć formę:

- 1) dostarczania szerokiej publiczności „obiektywnych i ścisłych” informacji na temat stanowisk, działań i inicjatyw Federacji Rosyjskiej;
- 2) objaśniania teście publiczności genezy tych zjawisk;
- 3) informowania o osiągnięciach kultury, nauki i życia intelektualnego Federacji Rosyjskiej;
- 4) prezentowania przyjaznej postawy na zewnątrz²⁵.

Środkiem dla osiągnięcia celów wizerunkowych miała być szybka – bo wynikająca z bieżącej presji środowiskowej – budowa mechanizmów „wywierania wpływu” na zagraniczną opinię publiczną²⁶.

Zapisy te są zgodne z doktryną bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej z tego samego roku. Sfera informacyjna jest w niej bowiem wymieniana zarówno jako uwarunkowanie, jak i jako pole interesu państwa (przy czym prezentowana jest w zestawieniu z rozwojem technologicznym – modernizacją). Jednocześnie wysiłki państw trzecich, zmierzające do dominacji w przestrzeni informacyjnej i eliminowania z niej narracji rosyjskiej, zostały uznane za niezwykle istotny i często manifestujący się problem i „poważne niebezpieczeństwo”, szczególnie w kontekście koncepcji „wojny informacyjnej”. Jako środki, które w związku z tą diagnozą należy podjąć, wymieniono m.in. włączenie kraju do światowego obiegu informacji oraz podjęcie akcji wymierzo-

²³ Berlin Information Center for Transatlantic Security, [online], <http://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf>, „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

nej w próby rywalizacji z Rosją na tej arenie. Kilukrotnie podkreślono konstytucyjne umocowanie prawa dostępu do informacji przez obywateli²⁷.

W części koncepcji polityki zagranicznej Federacji dotyczącej działań na polu ekonomicznym zwrócono również uwagę na oddziaływanie procesu globalizacji na wymianę handlową i transgraniczne przepływy kapitału. Dotyczyło to zarówno promocji eksportu oraz rosyjskiej przedsiębiorczości w innych państwach oraz kształtowania korzystnych warunków importu, jak i „aktywnej pracy nad przyciąganiem inwestycji zagranicznych”. Niewątpliwie zdawano sobie zatem także sprawę z roli – powiązanej przecież z dyplomacją publiczną, jak zaznaczono wcześniej – dyplomacji ekonomicznej.

Z kolei w ramach priorytetu 4. poruszono między innymi tematykę diaspory, postrzeganą na dwóch płaszczyznach:

- 1) ochrony praw mniejszości rosyjskiej zagranicą;
- 2) utrzymywania i pogłębiania więzi z członkami diaspory i ich organizacjami²⁸.

Kwestia osób narodowości rosyjskiej przebywających poza granicami Federacji została dodatkowo osobno ujęta w części dotyczącej stosunków z członkami Wspólnoty Niepodległych Państw. Innym elementem, interesującym Moskwę w tym regionie, okazuje się ochrona „wspólnego [dla członków ugrupowania] dziedzictwa kulturowego”. Mniej znaczące w tym zakresie, ale również ujęte w dokumencie tereny, co do których władze rosyjskie przejawiały podobne podejście w zakresie kultury, stanowiły państwa Europy Środkowej i Wschodniej²⁹.

W roku 2000 wypracowano także strategię rozwoju relacji Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską na lata 2000–2010. Przy okazji tego procesu Władimir Putin niejednokrotnie podkreślał powiązania rosyjsko-europejskie w sferze gospodarki, ale także polityki i kultury³⁰ – jak wprost stwierdził Dov Lynch, administracja rosyjska korzystała z każdej możliwej okazji, aby poruszyć temat podobieństw³¹. W pierwszej dekadzie XXI w. obserwowane jednak były przewartościowania w zakresie głównych kierunków rosyjskiej polityki zagranicznej – jedną z najważniejszych zmian był wzrost pozycji Unii Europejskiej w sposobie myślenia rosyjskich elit politycznych³². Tendencja ta znajduje swój wyraz w koncepcji z 2000 r., w której relacje z tą organizacją ujęto w ramach omówienia priorytetów regionalnych. Główny punkt ciężkości autorzy ulokowali w kwestiach gospodarczych (Unia Europejska została określona mianem „jednego z głównych partnerów” politycznych i ekonomicznych Federacji) i polityczno-militar-

²⁷ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, [online] http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, „National Security Concept of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.

²⁸ Berlin Information Center....

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Por.: M. Vahl, *Centre for European Policy Studies*, [online], <http://aei.pitt.edu/11679/1/76.pdf>, „Just Good Friends? The UE-Russian »Strategic Partnership« and the Northern Dimension”, inf. 18 IX 2020.

³¹ D. Lynch, *Russia's Strategic Partnership with Europe*, „The Washington Quarterly” 2004, t. 27, nr 2, s. 99.

³² L. Delcour, *Shaping the Post-Soviet Space? EU Policies and Approaches to Region-Building*, Farnham 2011, s. 53.

nych – zagadnienie uwzględnienia interesów rosyjskich w procesie przemian na terenie tego bloku i w jego polityce zewnętrznej uznano za kluczowe. Postępy integracji politycznej i koncepcje implementacji rozwiązań w zakresie stosunków militarnych wewnątrz Unii klasyfikowano z kolei jako element, który „powinien stać się obiektem szczególnej uwagi”³³. Laure Delcour argumentowała, że w latach dwutysięcznych stosunki rosyjsko-unijne miały skomplikowany charakter – jej zdaniem można określić je mianem procesu następujących po sobie zbieżności i rozbieżności, zwłaszcza po odrzuceniu przez Moskwę koncepcji „szerszej Europy” na przełomie lat 2002 i 2003. Rozbieżności mają charakter tak geopolityczny i geoeconomiczny, jak i aksjologiczny – państwa członkowskie i organy Unii Europejskiej niejednokrotnie wyrażają opinię, że Federacja Rosyjska nie spełnia przesłanek ani państwa demokratycznego (a przynajmniej liberalno-demokratycznego), ani w pełni wolnorynkowego. Jednocześnie rosyjska percepcja własnego państwa jako gracza na skalę światową, i wynikające z tego pragnienie kształtowania ładu światowego, znajduje przynajmniej częściowe zrozumienie po stronie europejskiej, czego wyrazem stało się partnerstwo strategiczne obu aktorów³⁴ – zasadniczo nienegowane do ok. 2019 r. (przy czym sprzeciw Parlamentu Europejskiego, jak się zdaje, nie miał podstaw w rzekomym niedostatku potencjału lub wpływu międzynarodowego po stronie rosyjskiej, lecz wręcz przeciwnie)³⁵.

Jak z kolei dowodził M. Kaczmarek, w omawianym okresie polityka europejska Rosji stanowiła pochodną stanu rywalizacji z USA, a później chęci budowy systemu wielobiegunowego³⁶ (zgodnie zresztą z omawianym dokumentem strategicznym). Zdaniem tego autora, relacje pomiędzy Federacją Rosyjską a Unią Europejską ulegały okresowemu zacieśnianiu i rozluźnianiu, jednak ciąży na nich immanentnie problem niezrozumienia charakteru integracji europejskiej przez stronę rosyjską, różnice ontologiczne oraz rozbieżność kultur politycznych. Zresztą właśnie w rosyjskiej, *quasi-imperialnej* (skrajnie realistycznej) percepcji mechanizmów rządzących stosunkami międzynarodowymi, upatruje on przyczyn wzmiankowanego wcześniej specyficznego statusu Europy Wschodniej w hierarchii priorytetów geograficznych polityki zagranicznej Rosji³⁷.

Natomiast cytowany wcześniej D. Trenin wprost konstatuje, że w latach 2003–2005 Moskwa ostatecznie uniezależniła koncepcję swojej polityki zagranicznej od stanowiska zachodniego. Co do faktu wzrostu asertywności Rosji i kompletnego rozsynchrono-

³³ Berlin Information Center...

³⁴ L. Delcour, *op. cit.*, s. 53, 56, 69.

³⁵ Por.: R. Jozwiak, *Radio Free Europe / Radio Liberty*, [online], <https://www.rferl.org/a/no-more-business-as-usual-russia-not-a-strategic-partner-european-parliament-declares/29817516.html>; „No More 'Business As Usual,' Russia Not A Strategic Partner, European Parliament Declares”, inf. 18 IX 2020.

³⁶ M. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 5–7; por.: Berlin Information..., *op. cit.*

³⁷ M. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 3, 6–11.

nizowania wizji porządku regionalnego i międzynarodowego w tym okresie cytowani autorzy są zresztą zgodni³⁸.

W 2007 r. Andrei Zagorski przewidywał, że Rosja ani nie powróci w przewidywalnej przyszłości do polityki zbliżenia z Zachodem z okresu jelicynowskiego, ani nie będzie dążyła do konfrontacji i otwarcia nowego wyścigu zbrojeń. Jako przyczyny takiego obrotu sytuacji wymienił słabość państwa rosyjskiego, uwidocznioną nieefektywnością nacisków na Gruzję i Ukrainę, oraz wrażliwość opartą na eksporcie ropy naftowej gospodarki³⁹. Rok później *casus* Gruzji pokazał jednak nie tylko rosyjskie zdolności działania, lecz także ambiwalencję wobec tego rodzaju polityki, obecną w poglądach prezentowanych przez władze państw unijnych⁴⁰.

W tym samym roku opracowano kolejną koncepcję polityki zagranicznej Federacji. Rosję określono w niej mianem „jednego z głównych centrów wpływu współczesnego świata” w zglobalizowanym środowisku, źródła tej pozycji upatrując w potencjale „politycznym, ekonomicznym, intelektualnym i duchowym”⁴¹. Szczegółnej uwagi wymaga ostatni przymiotnik – autorzy w dalszej części dokumentu dowodzą, że:

Wraz z zanikaniem ograniczeń konfrontacji dwubiegunowej, różnorodność cywilizacyjna i kulturowa współczesnego świata staje się coraz bardziej oczywista. Znaczenie czynnika religijnego w kształtowaniu stosunków międzynarodowych rośnie, między innymi jako źródła ich moralnych podstaw. Problem ten nie może zostać rozwiązany bez wspólnego mianownika, jakiego zawsze dostarczały najważniejsze religie świata⁴².

W dalszej części koncepcji umieszczono oskarżenie pod adresem Zachodu, jakoby ten nie tylko dysponował monopolem informacyjnym, ale także wykorzystywał go do „poskramiania” Rosji – w tym przy użyciu „selektywnego podejścia do historii, zwłaszcza II wojny światowej i okresu powojennego”; dodatkowo kwestię tę opatrzone aluzją odnoszącą się do zgubnego wpływu tego rodzaju praktyk na proces badań naukowych, co zagraża powodzeniu zamierzeń budowy spójnej wizji współczesnego świata⁴³.

Kwestia bezpieczeństwa informacyjnego jest zresztą omawiana w tym dokumencie bardzo szeroko:

1. Jako przybierające na znaczeniu uwarunkowanie bezpieczeństwa międzynarodowego.
2. Jako element działań rosyjskich na arenie międzynarodowej:

³⁸ D. Trenin, *op. cit.*, s. 35; por.: L. Delcour, *op. cit.*, s. 51–52.

³⁹ A. Zagorski, *Moscow Seeks to Renegotiate Relations with the West*, [w:] *Russia's Foreign Policy: Key Regions and Issues*, red. R. Ortung et al., Brema 2007, s. 10.

⁴⁰ Por.: L. Delcour, *op. cit.*, s. 59–60.

⁴¹ President of Russia, [online], <http://en.kremlin.ru/supplement/4116>, „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

- a) w postaci konieczności dostarczania światowej publiczności „pełnych i dokładnych” informacji na temat głównych problemów diskutowanych na forum międzynarodowym oraz o działaniach i stanowiskach Federacji Rosyjskiej;
 - b) *expressis verbis* w kontekście dyplomacji publicznej, tzn. konieczności rozwinięcia „wpływów informacyjnych” na zagraniczną opinię publiczną, zwiększenia roli rosyjskich mediów masowych (przez wsparcie państwowe), aktywnego udziału we współpracy informacyjnej oraz przeciwdziałania żywotnym zagrożeniom w tej sferze.
3. Jako płaszczyzna stojąca w obliczu całego szeregu niebezpieczeństw wynikających ze specyfiki środowiska XXI w.⁴⁴

Element globalizacji został również zaznaczony w powiązaniu z polityką wobec WNP – również w kontekście kolektywnych wysiłków na rzecz zachowania ich łącznego dziedzictwa kulturalnego, stanowiącego, zdaniem autorów, szczególnie wartościowy zasób w tych okolicznościach⁴⁵.

W przypadku polityki europejskiej koncepcja zawiera deklarację chęci budowy Europy bez podziałów, opartej na rzeczywistej równości państw – obejmuje to m.in. „zapewnienie cywilizacyjnej kompatybilności” oraz integracji mniejszości religijnych. Zacieśnianie relacji z Unią Europejską ma dodatkowo wspomóc tworzenie „wspólnych przestrzeni” dla edukacji, nauki i kultury. W odniesieniu do wybranych państw ugrupowania – tzn. Litwy, Łotwy i Estonii – zwrócono także uwagę na rolę ochrony praw diaspory. Kwestia ta została zresztą potraktowana jako jeden z priorytetów całej polityki zagranicznej. Przy tej okazji po raz kolejny przywołano termin „świata ruskiego”: w tym kontekście oznaczający diasporę *sensu largo*, określoną mianem partnera, którego włączenie w proces promocji języka i kultury rosyjskiej jest kluczowe⁴⁶.

W 2013 r. ogłoszono także kolejną koncepcję polityki zagranicznej Federacji. Odniesienia do ogólnej roli pełnionej w systemie międzynarodowym przez to państwo miały w tym dokumencie dwojaki charakter:

- 1) opisu percepcji stanu faktycznego, tzn. określenia dotyczącego „zwiększonej odpowiedzialności” Rosji za kształtowanie agendy i systemu międzynarodowego;
- 2) postulowanego działania, tzn. zapewnienia faktycznej pozycji w systemie odpowiednio wysokiej dla potencjału tego podmiotu.

Przy tym jako źródło tej pozycji wymieniono szereg płaszczyzn, w tym status Rosji w zakresie kultury, nauki, edukacji, sportu, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, pomocy rozwojowej, działań wizerunkowych i „wykorzystania *soft power*”⁴⁷.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, [online], http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6B6BZ29/content/id/122186, „Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.

Innymi aspektami, na których – zgodnie z tym tekstem – polityka rosyjska powinna się skupić, są m.in.: promocja światowego pokoju, bezpieczeństwa i stabilności, z uwzględnieniem prymatu prawa międzynarodowego; dostarczanie wsparcia dyplomatycznego rosyjskim przedsięwzięciom za granicą; promocja i poszerzanie zakresu zastosowań języka rosyjskiego; informowanie o osiągnięciach Rosjan; konsolidacja diaspory; ochrona praw i uzasadnionych interesów obywateli rosyjskich i osób pochodzenia rosyjskiego na świecie; wreszcie – rozwijanie „konstruktywnego dialogu i partnerstwa” pomiędzy „cywilizacjami” w celu „wzmacniania zrozumienia pomiędzy różnymi kulturami i wyznaniem”⁴⁸. Kwestia zderzenia – choć niekoniecznie konfliktu – cywilizacji pojawia się zresztą w tej koncepcji niejednokrotnie, w takim natężeniu świadcząc o nadaniu temu zagadnieniu stosunkowo wysokiego priorytetu:

- 1) w punkcie 13. mowa jest o trwającej „konkurencji” cywilizacyjnej (wartości i modeli rozwoju);
- 2) w punkcie 14. poruszono kwestię sprzężenia zwrotnego w kierunku odwrótu od globalizacji w rozumieniu podobnym do prezentowanego przez Benjamina Barbera lub Thomasa L. Friedmana⁴⁹; zjawisko to, zdaniem autorów tekstu, połączone jest z rosnącą ideologizacją (polityzacją) stosunków międzynarodowych, co w konsekwencji prowadzi do chaosu oraz nieuzasadnionej (ksenofobicznej, pozbawionej tolerancji, tworzącej zbędne napięcia) krytyki korzystnych procesów społecznych prowadzonych na poziomie państwowym, przy zastosowaniu lokalnych wzorców;
- 3) w punkcie 25. Rosja jest jednak przedstawiana jako konsekwentnie dążąca do stworzenia globalnej cywilizacji (w liczbie pojedynczej);
- 4) w punkcie 32. podkreślono rolę tego państwa w budowaniu międzynarodowego bezpieczeństwa (przy zastosowaniu głównie systemu ONZ i dzięki organom społeczeństwa obywatelskiego) przy użyciu jego długiego doświadczenia w pokojowej koegzystencji w środowisku zróżnicowanym narodowo, etnicznie i religijnie⁵⁰.

Podobnie, szerzej omówiono także tematykę związaną z diasporą oraz językiem rosyjskim. W pierwszym przypadku odniesienia te dotyczą partnerskiego traktowania mniejszości rosyjskojęzycznej przez organy Federacji (instrumentalnego w zakresie popularyzacji języka i kultury) oraz dążenia do konsolidacji organizacji rosyjskich za granicą (w celu zwiększenia efektywności oddziaływania zarówno na rodaków, jak i na grupy zewnętrzne) przy jednoczesnym wzmacnianiu więzów z państwem macierzystym i z zagwarantowaniem ochrony tożsamości narodowej diaspory. Szczególną uwagę kwestiom praw i interesów tej grupy poświęcono w kontekście członków WNP i ich współpracy huma-

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Por.: B. Barber, *Dżihad kontra McŚwiat*, Warszawa 2001, s. 7; R. Zenderowski, K. Cebul, M. Krycki, *op. cit.*, s. 118–119; M. Marczevska-Rytko, *Religia i polityka w globalizującym się świecie*, Lublin 2010, s. 32.

⁵⁰ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, [online], http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6B6Z29/content/id/122186, *op. cit.*

nitarniej. W tym celu Federacja ma dostarczyć „wsparcia” tym organizacjom. W drugim przypadku kwestia językowa pojawia się w kontekście omówionych wyżej działań struktur mniejszości rosyjskojęzycznej, a także jako samoistny (punkt 6. – litera „f”) cel polityki zagranicznej. Dodatkowo, działania w zakresie języka – podobnie jak m.in. rozwoju sieci rosyjskich centrów współpracy naukowej i kulturalnej – zostały wskazane jako obowiązek *Rosstrudnicestwa*. W analogiczny sposób kwestia polityki kulturalnej pojawia się w kontekście wsparcia Rosjan przebywających za granicą i kwestii cywilizacyjnych⁵¹.

Expressis verbis potraktowano kilkakrotnie zarówno dyplomację publiczną, jak i *soft power*: *soft power* określono mianem narzędzia we współczesnym świecie zastępującego stopniowo oddziaływanie tradycyjnej dyplomacji. Do jego wykorzystania, jak zauważają autorzy dokumentu, niezbędne jest dostosowanie środków do dotychczasowych doświadczeń i złożonej natury obecnych stosunków międzynarodowych, przy wykorzystaniu społeczeństwa obywatelskiego i sieci eksperckich. Przy tym odnotowano ryzyko spożytkowania tych zasobów przez innych aktorów niejako „w złej wierze” – do wywierania nacisków na państwa, legitymizowania odejścia od nienaruszalności praw człowieka czy manipulacji opinią publiczną. Wskazano także na zagrożenie płynące z maskowania tego typu operacji jako projektów kulturalnych i humanitarnych. Natomiast dyplomacja publiczna Rosji została ujęta jako narzędzie oddziaływania postawione w jednym rzędzie z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i rozwojem międzynarodowej współpracy kulturalnej oraz humanitarnej, wykorzystywane do wzmacniania dialogu i budowy konsensusu międzycywilizacyjnego – w tym międzyreligijnego. Wreszcie wizerunek kraju przystający do jego wieloaspektowej, wysokiej pozycji określono jako cel zastosowania *soft power*⁵².

W dalszej części dokumentu zwrócono uwagę na erozję zdolności struktur zachodnich do kształtowania ładu światowego, w tym przy uwzględnieniu zmian – m.in. o charakterze prawnym, naukowym, środowiskowym i technologicznym („IT”) – zachodzących w zglobalizowanym środowisku, do stopnia zrównującego wagę tych czynników z wpływami struktur siłowych⁵³. Zapisy te korespondują również z treścią doktryny wojskowej z 2014 r., która w punkcie 5. prezentuje m.in. instrumenty informacyjne – ale także „polityczne, dyplomatyczne, prawne, ekonomiczne [...] i inne” – jako narzędzia, których zastosowanie powinno poprzedzić użycie siły zbrojnej. W dalszej części dokumentu, w zgodzie z podobnym zapisem koncepcji polityki zagranicznej wymienionym wyżej, podniesiono kwestię przesuwania środka ciężkości nie tylko ze stosunków militarnych do sfery informacyjnej, ale także przenoszenia działań na terytorium Federacji Rosyjskiej. Tendencję tę określono mianem jednego z głównych zagrożeń dla państwa – przede wszystkim w postaci⁵⁴:

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, [online], <https://rusemb.org.uk/press/2029>, „The Military Doctrine of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.

- 1) przedsięwzięć przy pomocy narzędzi informacyjnych, nakierowanych przeciwko niezależności politycznej, suwerenności i integralności terytorialnej państw;
- 2) działań dywersyjnych, korzystających z instrumentów informacyjnych, wymierzonych w zdolności mobilizacyjne młodszej części społeczeństwa rosyjskiego (przez negatywny wpływ na patriotyzm ludności i tradycję walki zbrojnej)⁵⁵.

W tym samym duchu obecność komponentu informacyjnego została dostrzeżona w zakresie zmiany charakteru konfliktów zbrojnych, tzn. zastosowania *smart power* podczas operacji militarnych. W odpowiedzi, jako cele i zadania do wykonania, przewidziano:

- 1) rozwój zdolności prowadzenia działań informacyjnych przez siły zbrojne;
- 2) rozpoczęcie dialogu na poziomie międzynarodowym dotyczącego wykorzystania komponentu informacyjnego do zastosowań polityczno-militarnych;
- 3) ukierunkowanie działań organów państwa oraz społeczeństwa na obronę Federacji Rosyjskiej poprzez m.in. edukację militarno-patriotyczną ludności;
- 4) kształtowanie warunków, w których ryzyko podjęcia przez innych aktorów działań wymierzonych w interesy państw zostanie ograniczone⁵⁶.

Najbardziej współczesna koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej – tzn. dokument podpisany przez W. Putina w 2016 r. – jako priorytety teże polityki określa między innymi:

1. Wzmacnianie roli prawa międzynarodowego oraz instytucji demokratycznych, a także budowę światowego pokoju i bezpieczeństwa, w tym przez zapobieganie powstawaniu napięć, w zgodzie ze standardami ONZ i z zaangażowaniem struktur teże organizacji – z jednoczesną troską o „konsolidację pozycji Federacji Rosyjskiej jako światowego centrum wpływu” (które to sformułowanie jednocześnie sugeruje, iż potencjał kraju osiągnął poziom predestynujący do takiej roli) i ze szczególną uwagą przywiązywaną do państw sąsiadujących. Rola Rosji w systemie XXI wieku została również podkreślona przez zaznaczenie (podobnie jak poprzednio) bogactwa rosyjskich doświadczeń w zakresie pokojowej koegzystencji grup etnicznych i religijnych, a więc historycznie udowodnionej zdolności do rozwiązywania jednego z wiodących problemów współczesnego świata.
2. Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi gospodarki rosyjskiej – w tym przeciwdziałanie dyskryminacji ekonomicznej.
3. Prowadzenie działań zmierzających do formowania dialogu, partnerstwa i obustronnego ubogacania międzykulturowego i międzycywilizacyjnego.
4. Wzmacnianie pozycji mediów rosyjskich i innych narzędzi komunikowania (m.in. przez promocję państwową), przy uwzględnieniu bieżącego stanu środo-

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ *Ibidem.*

wiska międzynarodowego – w tym w celu efektywnego przedstawiania stanowisk Rosji w kwestii problemów globalnych. Prowadzenie tej narracji łączy się zresztą z promowaniem osiągnięć kulturalnych i naukowych tego państwa, ale obejmuje również aktywne przeciwdziałanie zagrożeniom w przestrzeni informacyjnej – w tym przez wspieranie implementacji rozwiązań prawnych i standardów etycznych, służących gwarantowaniu ludności dostępu do danych.

5. Zapewnianie ochrony praw i uzasadnionych interesów Rosjan przebywających za granicą – szczególnie przy uwzględnieniu ich wkładu w promocję języka i kultury rosyjskiej. Wysłunięto również postulat dalszej konsolidacji tego środowiska, zwłaszcza w kontekście troski o zachowanie ich tożsamości oraz pielęgnowania ich więzów z Federacją⁵⁷.

Tradycyjnie kwestię diaspory powiązano również ze sprawą promocji języka rosyjskiego – tym razem zaprezentowanego jako „integralna część kultury globalnej” i skuteczne narzędzie komunikacji między grupami etnicznymi; stwierdzenie to niewątpliwie wiąże się z pragnieniem wzmocnienia więzów pomiędzy terenami słowiańskimi, również jasno wyartykułowanym⁵⁸.

Po raz kolejny dużo uwagi poświęcono kwestii globalizacji: została ona omówiona jako źródło zagrożeń (z akcentem na konkurencję wartości – w tym kontekście w zasadzie powtórzono sformułowania poprzedniego dokumentu strategicznego, odwołujące się do koncepcji zderzenia cywilizacji, m.in. na poziomie aksjologicznym), w tym sprzężeń zwrotnych – wymagających zastosowania odpowiedniego podejścia w celu minimalizacji napięć. W tym kontekście poruszono również problem płaszczyzny ekonomiczno-socjalnej, odwołując się do „rosnących” nierówności rozwojowych pomiędzy państwami. W szczególności na uwagę zasługuje sformułowanie przywołujące na myśl prace niektórych popularnych autorów, np. Samuela P. Huntingtona i Benjamina Barbera: jako jedno ze źródeł terroryzmu zdiagnozowano próby narzucenia obcych wartości i nowych rozwiązań, zwłaszcza w zakresie architektury systemów politycznych, państwom i ich społeczeństwom; proceder ten wywołać miał reakcję opierającą się na błędnej interpretacji (wypaczeniu) zasad religijnych w taki sposób, aby służyły realizacji celów w zakresie rywalizacji międzynarodowościowej, politycznej i religijnej. Jako dowód istnienia takiego trendu przywołano wydarzenia związane z działaniami tzw. Państwa Islamskiego – w dalszej części wymieniono jednak także ekstremizm pozareligijny, a więc neonazizm, rasizm, antysemityzm i ksenofobię, które zestawiono w jednym szeregu z próbami rewizji wyników II wojny światowej⁵⁹. Ta ostatnia kwestia wpisuje się zresztą w szerszą tendencję, dotyczącą dużej roli tych wydarzeń w rosyjskiej

⁵⁷ The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, [online], https://www.rusemb.org.uk/rp_insight/, „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, [online], https://www.rusemb.org.uk/rp_insight/, *op. cit.*

tożsamości i percepcji świata oraz stanowi istotny element rosyjskiej narracji dotyczącej historii ładu światowego⁶⁰.

Jednocześnie wartości religijne zostały wymienione jako geneza podstawy w postaci zestawu wspólnych wartości („pokój i sprawiedliwość, godność, wolność i odpowiedzialność, uczciwość, współczucie i ciężka praca”), na których fundamencie mają zostać zbudowane mechanizmy rozwiązywania problemów globalnych w formule multilateralnej. Na zaakcentowanie zasługuje wymienienie obok siebie wartości wolności i odpowiedzialności, szczególnie w wersji anglojęzycznej jako nielicznych połączonych łącznikiem *and*; w wersji rosyjskojęzycznej natomiast – jedynie rozdzielonych przecinkiem (*свобода, ответственность*⁶¹); powiązanie obu tych zjawisk jest bowiem niejednokrotnie akcentowane przez władze rosyjskie⁶² i wydaje się stanowić jedno z rdzeniowych założeń koncepcyjnych systemu politycznego Federacji. Rozwiązania powyższe mają prowadzić do wdrożenia mechanizmów specyficznie pojętego zrównoważonego rozwoju, w tym gospodarczego i ekologicznego, przy jednoczesnym rozwoju dialogu angażującego wszystkie zainteresowane strony (co znamienne – „raczej” angażującego wszystkie strony „aniżeli wykluczającego je”)⁶³. Z tych też względów w części dotyczącej współpracy humanitarnej podkreślono rolę prowadzenia interakcji z poszanowaniem specyfiki wewnętrznej państw, ich kultury, historii i wyznawanych wartości, ale również dążenia do wzrostu znaczenia czynnika humanitarnego w systemach krajowych.

Sama walka z zagrożeniami asymetrycznymi – zdaniem autorów – będzie natomiast nieefektywna przy zastosowaniu jedynie komponentu militarnego. Postulują oni zatem wdrożenie rozwiązań o charakterze ekonomicznym, a także m.in.:

- 1) utrzymanie wiodącej roli państwa w działaniach antyterrorystycznych;
- 2) włączenie innych członków WNP w stawianie czoła „nowym wyzwaniom i zagrożeniom”;
- 3) zaangażowanie struktur społeczeństwa obywatelskiego i Cerkwi prawosławnej w szerszy proces przeciwdziałania (tzn. poszukiwania i likwidacji przyczyn) radykalizacji oraz powstawania „ekstremizmów, nietolerancji, dyskryminacji i podziałów etnicznych, wyznaniowych, językowych, kulturowych i innych”⁶⁴.

Kolejną charakterystyką zglobalizowanego świata, do której odwołali się autorzy, jest wzrost znaczenia siły w stosunkach międzynarodowych – zaakcentowano jednak udział komponentu informacyjno-psychologicznego w tym zakresie. Podobnie jak w poprzedniej koncepcji wspomniano o roli *soft power*, lecz tym razem sformułowanie

⁶⁰ Por. np.: W. Grzelak, *Rosja bez złudzeń. Uroki demokracji suwerennej*, Warszawa 2008, s. 41–45.

⁶¹ Президент России, [online], <http://kremlin.ru/acts/bank/41451>, «Указ Президента Российской Федерации от 30.11.2016 г. № 640», inf. 18 IX 2020.

⁶² Por.: ТАСС, [online], <https://tass.ru/kultura/3836101>, «Путин: принцип свободы творчества незыблем, но у свободы есть и ответственность», inf. 18 IX 2020.

⁶³ The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, [online], https://www.rusemb.org.uk/rp_insight/, *op. cit.*

⁶⁴ *Ibidem*.

to wydaje się dużo bardziej neutralne, przedstawiając ten zasób jako jedynie narzędzie realizacji celów polityki zagranicznej. W podobnym charakterze (środka wzmocnienia efektywności polityki zagranicznej Rosji) przedstawiono zresztą społeczeństwo obywatelskie⁶⁵.

Dodatkowo zachodzące zmiany technologiczne potraktowano jako czynnik, który w przyszłości może spowodować trwałą zmianę układu sił na świecie. Nie pozostawiono bez komentarza również zagrożeń typowo informacyjnych, w dużym zakresie omówionych także w poprzednich materiałach; zostały one przedstawione jako:

- 1) elementy warunkujące proces ewolucji systemu międzynarodowego;
- 2) źródło niebezpieczeństw dla gospodarki, społeczeństwa i struktur państwowych;
- 3) narzędzie wykorzystywane do realizacji celów o charakterze przestępczym i terrorystycznym (m.in. terroryzmu wspieranego państwowo), w tym do wywołania destabilizacji systemów oraz dokonywania ingerencji w sprawy wewnętrzne⁶⁶.

W szczególności na uwagę zasługuje fakt, że temat ten poruszono również w kontekście stosunków Rosja–NATO, Rosja–USA i Rosja–Unia Europejska, których to podmiotów polityka wschodnia wiązać się ma z wywieraniem wzmożonego nacisku na różnorodnych płaszczyznach, m.in. na polu informacji, co nie tylko jest obustronnie szkodliwe, ale również podkopuje fundamenty wzajemnego zaufania⁶⁷.

Dyplomacja publiczna *sensu stricto* była z nazwy wymieniana dużo rzadziej niż w koncepcji z 2013 r., podobnie zresztą jak polityka wizerunkowa. W zakresie tej tematyki:

- 1) postulowano zaangażowanie naukowców i ekspertów, w tym w dialog z odpowiednikami zagranicznymi, w celu rozwijania tej sfery działań;
- 2) rekomendowano zastosowanie dyplomacji publicznej, obok współpracy kulturalnej i humanitarnej, do rozwijania zrozumienia i wymiany między cywilizacjami;
- 3) zwrócono uwagę na potrzebę troski o utrzymanie „obiektywnego” wizerunku państwa w oczach opinii międzynarodowej⁶⁸ – jak można się domyślać, zwłaszcza wobec wyżej wymienionych, wzmożonych nacisków.

3. Ewolucja rosyjskiego podejścia do dyplomacji publicznej

W powyżej analizowanym zestawie dokumentów strategicznych widocznych jest wiele wyraźnych tendencji, łączących się z praktyką dyplomacji publicznej:

1. W sferze percepcji Federacji Rosyjskiej: sposób postrzegania przesunął się z wizji państwa w okresie transformacji, zmuszonego skupić się na zarządzaniu

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ *Ibidem.*

- stratami i ochronie najcenniejszych zasobów, do tożsamości jednego z głównych graczy światowych – niekiedy „niesłusznie pomijanego” i zabiegającego o jednoznaczne uznanie tej roli przez środowisko międzynarodowe.
2. W sferze kultury: doszło do przekształcenia wiodącego nurtu z koncepcji liberalnej, nakierowanej na partycypację w tożsamości europejskiej, do asertywności niekiedy wręcz łączonej ze sprzeciwem wobec okcydentalizacji, wykraczającym zresztą poza granice Rosji.
 3. W sferze informacyjnej: pierwotnie dążono do zabezpieczenia bezpieczeństwa informacyjnego i wizerunkowego państwa przez implementację wiążących standardów w ramach współpracy międzynarodowej; w XXI w. przyjęto jednak linię zmierzającą do aktywnego wykrywania i zwalczania zagrożeń informacyjnych na dużą skalę oraz rozpoczęto dążenie do skonstruowania aparatu zdolnego efektywnie dostarczać przekonującą narrację rosyjską. Element ten częściowo powiązано z bezpieczeństwem narodowym i – szerzej – z ochroną międzynarodowego pokoju i stabilności, zgodnie ze wzmiankowaną percepcją pozycji Federacji jako mocarstwa zobowiązanego do ponoszenia odpowiedzialności za stan systemu międzynarodowego. Zjawisko to można określić mianem sekurytyzacji⁶⁹.
 4. W sferze stosunków z diasporą: w XX w. postrzegano mniejszość rosyjskojęzyczną przez pryzmat konieczności zapewnienia rutynowej ochrony praw i podstawowych wolności oraz zabezpieczenia głównych jej interesów; u progu XXI stulecia ponownie odkryto potencjał tej grupy w zakresie wsparcia realizacji interesów Rosji – w szczególności promocji języka i kultury tego kraju, ale również poprawy sytuacji demograficznej i gospodarczej dzięki zaangażowaniu zasobów kapitału ludzkiego – i zaczęto aktywnie dążyć do jej planowej instytucjonalizacji, unormowania jej stosunków z państwem macierzystym oraz wprowadzania mechanizmów animacji i koordynacji działań.
 5. W sferze gospodarczej: w XX w. jako zadanie polityki zagranicznej w zakresie tej problematyki traktowano przede wszystkim rozwój stosunków bi- i multilateralnych na zasadach dyplomacji tradycyjnej; w okresie późniejszym, obok tego rodzaju prac, dokooptowano również obowiązek aktywnego pozyskiwania inwestycji zagranicznych i promocji eksportu. Pod pojęciem kształtowania środowiska gospodarczego zaczęto rozumieć również troskę o kwestie wizerunkowe.

Podsumowanie

Zatem, pomimo że dosłowne istnienie wspomnianej na wstępie „doktryny Gierasimowa” okazało się fikcją, w diagnozie wysuniętej w 2013 r. przez Marka Galeottiego⁷⁰ znalazło się wiele wątków, które są zgodne ze stanem faktycznym.

⁶⁹ Por.: B. Buzan, O. Wæver, J. de Wilde, *Security: a New Framework for Analysis*, Londyn 1998, s. 23–29.

⁷⁰ M. Galeotti, *op. cit.*

Po pierwsze, Federacja Rosyjska w pełni zdaje sobie sprawę z wagi informacji w późnowestfalskim ładzie międzynarodowym – co więcej, widzi również, jak szczególną rolę zasób ten posiada w XXI stuleciu. Specyfika jego umocowania w systemie dyplomacji rosyjskiej odpowiada, jak się wydaje, realistycznemu sposobowi myślenia o stosunkach międzynarodowych, prezentowanemu przez tamtejszych decydentów. Stąd też przejście od (przynajmniej formalnej) pasywnej adaptacji do wartości zachodnich do postawy narzucającej – mającej na celu promocję rosyjskiego kanonu wzorców na arenie międzynarodowej – wówczas, gdy pozwoli na to odbudowa potencjału Federacji.

Po drugie, w sferze adaptacyjnej bardzo szczególnie okazuje się podejście współczesnego państwa rosyjskiego do okcydentalizacji: powierzchowna analiza mogłaby prowadzić obserwatorów do przekonania, że – zwłaszcza wobec aliansu z Cerkwią prawosławną – obowiązujące organy państwa stanowisko normatywne wyznacza optyka konserwatywna. Faktem zresztą jest, że tradycja – przeciwstawiona automatycznej, „destabilizującej”, „radikalizującej” westernizacji – wykorzystywana jest przez rosyjską dyplomację typu g2p jako atut. Jednak w praktyce, na płaszczyźnie aksjologicznej można dostrzec również liczne przykłady stosowania specyficznej techniki adaptacji kreatywnej – polegającej na przeformułowaniu wybranych postulatów normatywnych (liberalnych) rządów zachodnich (np. ochrona mniejszości, ubogacające społecznie oddziaływanie wymiany kulturowej) do formy zgodnej z konserwatywno-realistyczną wizją Moskwy. To szczególnie zjawisko można określić mianem prowadzenia narracji *quasi*-liberalnej z pozycji realistycznej – trudno jest jednak wykazać, czy jest to jedynie wynik stosowania typowego dla propagandy „języka magicznego” (zmieniającego rzeczywistość zamiast jedynie ją opisywać, jak dzieje się to w normalnych warunkach; tutaj: nadającego kanonowi wartości zachodnich taki skład, jakiego pożądaliby decydenci rosyjscy)⁷¹, czy też jest to manifestacja stosowania do oceny rzeczywistości całego, realnego, odrębnego systemu aksjologicznego. Tak czy inaczej jednak metoda ta niewątpliwie stanowi rosyjski sposób odpowiedzi na szybką, silnie aktywną (narzucającą) i skuteczną (przynajmniej w krótkiej perspektywie) postawę adaptacyjną Zachodu w przeszłości (zwłaszcza podczas tzw. „momentu unipolarnego”) i jeszcze, niekiedy, obecnie.

Po trzecie, narracyjne ustanowienie Federacji biegunem nowego ładu multipolarnego „metodą faktów dokonanych” nie wyczerpuje bynajmniej mocarstwowego instrumentarium rosyjskich elit politycznych. Narzędziem, które dużo głębiej wpłynąć może na ład międzynarodowy, jest sam fakt zastosowania dyplomacji publicznej do „lewowania” działań na innych płaszczyznach. Skoro bowiem Moskwa nie tylko od wielu lat zdaje sobie sprawę ze znaczenia tego narzędzia w wywieraniu wpływu na środowisko międzynarodowe, ale także znalazła skuteczne metody przekształcania zasobów *soft power* w wymierne rezultaty polityczne, to sytuacja ta stawia przed państwami Zachodu wyzwanie dużo trudniejsze niż wielu komentatorom mogło się wydawać – wobec faktu, że zachodnie systemy demokracji liberalnej do stabilizacji systemowej wymagają konkretnego stopnia konsolidacji, a konsolidacja ta bazuje na czynnikach intersubiek-

⁷¹ Por. np.: M. Głowiński, *Nowomowa i ciągi dalsze. Szkice dawne i nowe*, Kraków 2009, s. 13–14.

tywnych, zagadnienie ograniczenia wpływów zewnętrznych na te reżimy nie sprowadza się do kwestii technicznych (uregulowania przepływów informacji), lecz do zagadnień o charakterze ustrojowym – dotyczących fundamentalnych kwestii systemowych, takich jak wolność słowa, swoboda działania mediów, zrzeszania się czy zgromadzeń. Te wolności i prawa obywatelskie stanowią zresztą jedno ze źródeł z kolei zachodniej „miękkiej siły” – można się zatem spodziewać, że kolejne dekady XXI w. staną się przestrzenią rywalizacji informacyjnej pomiędzy poszczególnymi biegunami nowego ładu międzynarodowego.

Streszczenie: Na rok 2020 przewidziano publikację nowej doktryny militarnej Federacji Rosyjskiej – dokument ten niewątpliwie odebrany zostanie jako interesujący przedmiot analizy, ukazujący nie tylko bezpośrednie zamierzenia, ale również wzorce myślenia rosyjskich elit politycznych. Wskazane jest zatem przypomnienie długiej historii uwzględniania w rosyjskich dokumentach koncepcyjnych wiodącego narzędzia budowy *softpower* – komponentu potencjału Federacji Rosyjskiej, który posiada co prawda długą tradycję, ale wskutek układu uwarunkowań, charakteryzującego ład późnowestfalski, w XXI stuleciu osiągnął znaczenie wcześniej niespotykane; można wręcz stwierdzić, że w realiach ostatnich dziesięcioleci wybił się on na pierwszy plan.

Z tych względów autor – po przyjęciu roboczej definicji zjawiska – podejmuje się prześledzenia bezpośrednich i pośrednich (dorozumianych) przypadków uwzględnienia dyplomacji publicznej w najważniejszych dokumentach strategicznych i aktach prawnych, przyjmowanych w Rosji na przestrzeni lat 1991–2016. Przeprowadzona analiza ukazuje ewolucję podejścia rosyjskich elit politycznych do wszystkich wymiarów dyplomacji publicznej (przesunięcie od powierzchownej okcydentalizacji i liberalnego dyskursu o ładzie międzynarodowym, przez manifestację asertywności, aż do adaptacji kreatywnej i narracyjnego objęcia roli bieguna ładu multipolarnego), a także dostarcza wglądu w skład uwarunkowań politycznych, społecznych i gospodarczych, które stały za tymi przekształceniami. Uwidoczniono także przemiany w zakresie charakteru wykorzystywanych metod prowadzenia dyplomacji publicznej – jak chociażby percepcji roli diaspyry czy związku działań wizerunkowych z dyplomacją ekonomiczną i rozwojem gospodarczym. Przesunięcia te ukazano na tle stanu systemu międzynarodowego, a ich analiza stanowi dodatek do bogatej historii badań w zakresie oddziaływań informacyjnych Federacji Rosyjskiej.

Słowa kluczowe: dyplomacja publiczna, polityka zagraniczna Rosji, doktryna militarna, doktryna obronna, koncepcja polityki zagranicznej, koncepcja bezpieczeństwa narodowego, *softpower*

Public diplomacy in selected conceptual documents of the Russian Federation, in the period 1991–2016

Abstract: 2020 is the year of publication of a new military doctrine of the Russian Federation. The document will, undoubtedly, be received as an interesting object of analysis, expected to show not only direct intentions, but also the hinking patterns representative for the Russian political elites. It

is, therefore, advisable to process the history of public diplomacy – the leading tool of building soft power – a long-standing component of Russian Federation's capability, which due to the composition of determinants typical for the late-Westphalian international order gained an unprecedented level of meaning (or even can be seen as a leading factor).

For these reasons, the author – after adopting a working definition – attempts to retrace the direct and indirect (implied) instances of including public diplomacy into the most important strategic documents and legal acts, issued by Russia in the years 1991-2016. The analysis shows the evolution of Russia's political elites' approach to all of the dimensions of public diplomacy (shift from superficial westernisation and a liberal discourse on the international order, through demonstrations of assertiveness, to a narrative adoption of the role of one of the poles of the new international order), and provides insight into the composition of the political, social and economic determinants behind the transition. Also discussed are the shifts within the specifics of the methods of public diplomacy – such as the perception of the role of diaspora, or the link between image, economic diplomacy and economic development. These changes are presented on the background of the state of the international system, and the analysis is an addition to the extensive literature on the Russian Federation's informational influence.

Keywords: public diplomacy, Russia's foreign policy, military doctrine, foreign policy concept, national security concept, soft power

Публичная дипломатия в избранных концептуальных документах Российской Федерации 1991–2016 годов

Аннотация: Публикация новой военной доктрины Российской Федерации запланирована на 2020 год. Этот документ, несомненно, будет воспринят как интересный предмет анализа, показывающий не только непосредственные намерения, но и образ мышления российской политической элиты. Поэтому целесообразно вспомнить долгую историю в российских концептуальных документах ведущего строительного инструмента мягкой силы – компонента потенциала Российской Федерации, имеющего давнюю традицию, но в связи с системой обусловленностей, характерной для позднего вестфальского мира, в 21 веке получившего как никогда ранее актуальное значение; можно даже утверждать, что в реалиях последних десятилетий он вышел на первый план.

В связи с этим, автор, приняв рабочее определение явления, исследует прямые и косвенные (подразумеваемые) случаи, когда публичная дипломатия рассматривалась в важнейших стратегических документах и правовых актах, принятых в России в 1991–2016 годах. Проведенный анализ показывает эволюцию подхода российской политической элиты ко всем измерениям публичной дипломатии (переход от поверхностной западной ориентации и либерального дискурса о международном порядке, через проявление асертивности, до творческой адаптации и повествовательного описания роли полюса многополярного порядка), а также дает представление о политических, социальных и экономических факторах, которые стали причиной этих трансформаций. Также были показаны изменения в области характера используемых методов публичной дипломатии – например, понимание роли диаспоры или связь между имиджевыми мероприятиями экономической дипломатии и экономическим развитием. Эти трансформации

представлены на фоне международной системы, а их анализ является дополнением к богатой истории исследований в области информационных влияний Российской Федерации.

Ключевые слова: внешняя политика России, публичная дипломатия, общественная дипломатия, мягкая сила, концепция внешней политики, концепция национальной безопасности, военная доктрина

Bibliografia

As Usual, Russia Not A Strategic Partner, "European Parliament Declares", inf. 18 IX 2020.

Baluk W., *Wstęp*, [w:] *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa krajów Wspólnoty Niepodległych Państw*, red. W. Baluk, Wrocław 2008.

Baluk W., *Wyobrażenia nowej Europy Wschodniej*, „Wschód Europy” 2016, t. 2, nr 1.

Barber B., *Dżihad kontra McŚwiat*, Warszawa 2001.

Berlin Information Center for Transatlantic Security, [online], <http://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf>, „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.

Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Security: a New Framework for Analysis*, Londyn 1998.

Casier T., *Gorbachev's „Common European Home” and its relevance for Russian foreign policy today*, „Debater a Europa” 2018, nr 18. DOI: https://doi.org/10.14195/1647-6336_18_2.

Delcour L., *Shaping the Post-Soviet Space? EU Policies and Approaches to Region-Building*, Farnham 2011.

Edinyy reyestr pravovyykh aktov i drugikh dokumentov Sodruzhestva Nezavisimyykh Gosudarstv, <http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=187>, «Ustav Sodruzhestva Nezavisimyykh Gosudarstv», inf. z 18 IX 2020 r.

European Navigator, *La référence multimédia sur l'histoire de l'Europe*, [online], <https://web.archive.org/web/20070927220033/http://www.ena.lu/?doc=11160>, „Address Given by Mikhail Gorbachev to the Council of Europe”, inf. z 18 IX 2020 r.

Fukuyama F., *Koniec historii*, Kraków 2009.

Galeotti M., *In Moscow's Shadows. Analysis and Assessment of Russian Crime and Security*, [online], <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>, „The "Gerasimov Doctrine" and Russian Non-Linear War”, inf. z 18 IX 2020 r.

Głowiński M., *Nowomowa i ciągi dalsze. Szkice dawne i nowe*, Kraków 2009.

Grzelak W., *Rosja bez złudzeń. Uroki demokracji suwerennej*, Warszawa 2008.

Huntington S.P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997.

Jozwiak R., *Radio Free Europe / Radio Liberty*, <https://www.rferl.org/a/no-more-business-as-usual-russia-not-a-strategic-partner-european-parliament-declares/29817516.html>, „No More 'Business As Usual', Russia Not A Strategic Partner, European Parliament Declares”, inf. z 18 IX 2020 r.

Kaczmarek M., *Polityka Rosji wobec Unii Europejskiej*, „Centrum Stosunków Międzynarodowych. Raporty i Analizy”, nr 8 (2005).

Lynch D., *Russia's Strategic Partnership with Europe*, „The Washinton Quarterly” 2004, t. 27, nr 2.

Marczewska-Rytko M., *Religia i polityka w globalizującym się świecie*, Lublin 2010.

Matuszewska J.J., *Trzy światy. Modele polityki zagranicznej Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych i Rosji*, Warszawa 2010.

- North Atlantic Treaty Organization, [online], https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25470.
- Ociepka B., *Dyplomacja publiczna jako forma komunikowania międzynarodowego*, [w:] *Dyplomacja publiczna*, red. B. Ociepka, Wrocław 2008.
- Ociepka B., *Miękka siła i dyplomacja publiczna Polski*, Warszawa 2013.
- Poddubská A.T., *Problemy formirovaniâ edinogo informacionnogo prostranstva v stranah SNG*, «Gramota», nr 50 (2015).
- Potulski J., *Rosyjskie koncepcje geopolityczne jako wyraz poszukiwań formuły imperialnej?*, [w:] *Rosja. Rozważania imperiologiczne*, red. S. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2015.
- President of Russia, [online], <http://en.kremlin.ru/supplement/4116>, „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.
- Prezident Rossii, [online], <http://kremlin.ru/acts/bank/41451>, «Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii», [online], <http://www.rs.gov.ru/ru/activities/4>, «Obshchestvennaya diplomatiya», inf. 20 IX 2020.
- Shkapyak O.N., *Kontseptsii vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii 1993, 2000 i 2008 godov: sravnitel'nyy analiz*, «Vestnik KazNU. Seriya mezhdunarodnyye otnosheniya i mezhdunarodnoye Strugoviyyets B., *Informatsionnaya politika SNG: vzglyad v proshloye, perspektiva na budushcheye*, Svce.eu, [online], https://www.cvce.eu/en/obj/soglasheniiai_o_sozdaniisodruzhestva_nezavisimyykh_TASS, [online], <https://tass.ru/kultura/3836101>, «Putin: printsip svobody tvorchestva nezyblem, no u svobody est' i otvetstvennost'», inf. 18 IX 2020.
- The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, [online], https://www.rusemb.org.uk/rp_insight/, „The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, inf. 18 IX 2020.
- The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, [online], <https://rusemb.org.uk/press/2029>, „The Military Doctrine of the Russian Federation”, inf.
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, [online], http://www.mid.ru/en/foreign_policy/
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, [online], http://www.mid.ru/en/foreign_policy/
- Trenin D., *Russia's Threat Perception and Strategic Posture*, [w:] *Russian Security Strategy Under Putin: U.S. and Russian Perspectives*, Carlisle 2007.
- Vahl M., *Centre for European Policy Studies*, [online], <http://aei.pitt.edu/11679/1/76.pdf>, „Just Good Friends? The UE-Russian »Strategic Partnership« and the Northern Dimension”, inf. z 18 IX 2020 r.
- Zagorski A., *Moscow Seeks to Renegotiate Relations with the West*, [w:] *Russia's Foreign Policy: Key Regions and Issues*, red. R. Orttung et al., Brema 2007.
- Zenderowski R., Cebul K., Krycki M., *Międzynarodowe stosunki kulturalne*, Warszawa 2010.
- Żuły A., *Towards a Union State between Russia and Belarus*, „Lithuanian Foreign Policy Review” 2005, nr 15–16.